

СУЧАСНЕ РУСИНСТВО: ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ ЧИ КРИЗА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Степико Михайло Тимофійович,
доктор філософських наук, професор
Наконечний Вячеслав Степанович

У статті проаналізовано маніпулятивний зміст неорусинства, спрямований на спотворення процесу формування української національної ідентичності мешканців Закарпаття на засадах спільного громадянства, утвердження громадянських прав та свобод, побудови консолідованої демократії, створення умов для повноцінного та гармонійного розвитку культур усіх етносів України. Показано деструктивний потенціал політичного русинства для національної безпеки України насамперед у зв'язку з використанням етнічного чинника для впливу на політику України, виникненням загрози сепаратизму.

Ключові слова: національна ідентичність, політизація етнічності, політичне русинство, сепаратизм, Закарпаття, Росія, Угорщина, Словаччина, Румунія, Польща.

Stepyko Myhailo, Nakonechnyi Viacheslav

MODERN RUTHENIANS: ETHNOPOLITICAL PROJECT OR THE CRISIS OF THE UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY

The article analyzes manipulative content Neo-Ruthenians aimed at distorting the process of formation of the Ukrainian national identity of the inhabitants of the Transcarpathian region on the basis of shared citizenship, promotion of civil rights and freedoms, constructing a consolidated democracy and creating conditions for the full and harmonious development of the cultures of all ethnic groups of Ukraine. Shows the destructive potential of political Ruthenians to national security of Ukraine, especially in connection with the use of the ethnic factor to influence the policy of Ukraine, the threat of separatism.

Keywords: national identity, politicising ethnicity, political Ruthenians, separatism, Transcarpathia, Russia, Hungary, Slovakia, Romania, Poland.

Постановка проблеми та її актуальність. Забезпечення сталого гуманітарного розвитку, формування загальноукраїнської ідентичності та цілісності мовно-культурної сфери країни, інтеграція етнокультур в єдиний культурний простір держави є визначальним пріоритетом націєтворення у країні. Успішність реалізації цього завдання значною мірою залежатиме від нейтралізації сепаратистських рухів в Україні, в основі яких часто лежить політизація етнічності. Ця політизація кидає виклик єдності соціуму, акумулює його ентропійний потенціал,

детермінує системну екзистенційну кризу та маргіналізацію суспільства, слугує підґрунтям для зародження та розвитку етнополітичного конфлікту, що ми спостерігаємо на прикладі окупації Криму та подій на Донбасі. Водночас об'єктивно зумовлена етнізація політики викриває реально існуючі проблеми етнічних спільнот, сприяє виробленню відповідної державної етнонаціональної політики та подальшому вирішенню на національно-державному рівні, забезпечує гармонійне співіснування поліетнічних суспільств.

Сепаратизм — явище, потенційно присутнє в будь-якому державному утворенні. Зазвичай він активізується в певних умовах, під впливом різних груп факторів, пов'язаних з політичною та соціокультурною трансформацією суспільства, істотним ослабленням або посиленням центральної влади.

Ці обставини надзвичайно актуалізували потребу визначення сепаратистського потенціалу українського суспільства, чинників та механізмів його формування, загроз національній безпеці держави. Політизація етнічності як переведення етнічної ідентичності в політичну силу, крім Криму та Донбасу, продовжує залишатися одним із найбільш дражливих процесів Закарпаття, що отримав назву «проблема русинства».

Стан досліджуваної проблеми. Проблематика русинства загалом та його політичного чинника зокрема становить предмет численних наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних дослідників і характеризується полярністю та гострою полемічністю дискурсу довкола визначення статусності русинської спільноти. У працях О. Багана, Л. Белея, М. Вегеша, С. Відяньського, П. Жоховські, Т. Іванські, М. Зана, Н. Кічери, В. Крисаченка, О. Майбороди, О. Мишанича, П.-Р. Магочія, М. Мушинки, Р. Офіцинського, М. Панчука, М. Тиводара та ін. при аналізі проблем формування української політичної нації та державності аргументовано доводиться, що русини — *це самоназва трьох етнографічних груп: лемків, бойків та долинян і субетносу — гуцул* [8], які користуються всіма конституційними правами та свободами громадян України. Водночас прибічники та апологети політичного русинства, ставлячи за мету формування русинської адміністративно-територіальної автономії на Закарпатті, відкидають аргументацію української академічної науки, апелюють до практики визнання русинів окремою національністю в деяких сусідніх з Україною країнах, наполягають на необхідності подібного кроку з боку офіційного Києва. Це насамперед простежується у роботах Є. Жупана, М. Завадяка, П. Магочія, І. Миговича, І. Попа та ін.

Тому **метою статті** є дослідження змісту русинської ідентичності певної частини мешканців Закарпаття, а також впливу на неї історичних та соціокультурних чинників, визначення меж, можливостей та наслідків політизації цієї ідентичності.

У сучасній науці під політизацією етнічної приналежності прийнято розуміти трансформацію етнічності із психологічного, культурного чи соціального чинника у власне політичну силу з метою зміни або стабілізації соціокультурних особливостей етнічних груп, які склалися в суспільстві. Політизації етнічності як деструктивному процесу властиві такі етапи: 1) етноконфліктна напруженість, яка є результатом ідентифікації етнічності, розділення суспільства на «своїх» та «чужих»; 2) передконфліктна ситуація — формування етнічної гіперідентичності (сприйняття «своїх» у позитивному вимірі), поляризація групових етнічних інтересів; 3) відкрита конфронтація — войовничий ентузіазм.

Передумовами для переходу етнічної ідентичності в політичне поле слугують глибокі соціальні, геополітичні або ціннісні трансформації. Такими можуть бути територіальні перерозподіли в державі, розпад її на окремі суверенні регіони і, як результат, стирання соціальної стратифікації, формування нових еліт, нових лідерів громадської думки. Завдяки цьому відбувається й ціннісна переорієнтація. Такого роду зміни, поза сумнівом, призводять до наростання конфліктності у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Закарпатська область є найвіддаленішою на захід частиною України, що межує з чотирма державами ЄС, а від решти території України відділена Карпатами. Область займає 2,1 % території України, а її населення — 1,25 млн — становить 2,6 % від усієї кількості населення країни. 2/3 області займають гори, на її території розташовано 11 міст, де проживають 37 % населення Закарпаття.

Закарпаття є одним із найбільш бідніших регіонів України. Середня заробітна плата в період січень—травень 2015 року в регіоні становила 3 тис. грн (близько 130 дол. США) — удвічі менше, ніж у Києві. У державному секторі середня зарплата також удвічі менша. Офіційно рівень безробіття становив 10 %, хоча реальний відсоток людей без постійного місця працевлаштування значно вищий, а більшість місцевої економіки перебуває в тіні.

У 2013 році область виробила 1,4 % від ВВП країни, а в рейтингу конкурентоспроможності серед областей України Закарпаття зайняло 20 місце (серед 27).

Економіка області — це, головним чином, харчова і легка промисловість, переробка овочів і фруктів, деревообробка, виробництво текстилю та електронного обладнання. Щобільше важливішою галуззю стає туризм — як через гірсько-лісистий характер місцевості, так і через зменшення можливостей для внутрішнього туризму через анексію Криму. Низькі зарплати і негативні перспективи розвитку економіки області разом з її унікальним прикордонним розташуванням зумовлюють робочу міграцію до країн ЄС, а також формування стану, за якого контрабандна торгівля (передусім сигаретами, нелегальною деревиною, наркотиками і навіть людьми) стало звичайним заняттям для багатьох мешканців регіону [4].

Закарпаття — єдиний регіон України, мешканці якого впродовж останніх двох століть — періоду існування сучасної системи держав-націй — змушені були найчастіше визначатись щодо власної національної ідентичності, залежно від політико-правових утворень, до складу яких входила територія краю.

Особливої гостроти це питання набувало у зв'язку з інтенсифікацією суспільно-політичних процесів, спричинених революційними потрясіннями 1848 року в Габсбурзькій імперії, формуванням дуалістичної Австро-Угорської монархії у 1867 році, революціями 1917 року в царській Росії, Першою та Другою світовими війнами, розпадом Австро-Угорської та Російської імперій, крахом СРСР, формуванням нових державних утворень, а, відповідно, і політико-правових, ідеологічних та світоглядних орієнтирів їхніх громадян [5].

Утім, паралельно з природним процесом національної самоідентифікації закарпатців як громадян незалежної України в інформаційному, суспільно-політичному та науково-публіцистичному просторі був *реанімований технологічний проект маніпулювання етнічною свідомістю*, який дістав назву «політичне русинство» чи «неорусинство».

Свій початок проблема політичного русинства на Закарпатті бере з часів Першої світової війни — коли стало очевидним, що дві ворогуючі імперії — Російська та Австро-Угорська — розвалюються, і постала перспектива виникнення нової держави — України. Ставлячи за мету збереження свого панування над закарпатськими українцями (за тодішньою офіційною термінологією —

русинами), угорська правляча верхівка почала творити з них новий, окремих народ — русинів, відмежовувати його не лише від Східної України, а й від Галичини та Буковини. Ідеологами політичного русинства стали змадяризовані закарпатці, університетські професори О. Бонкало, А. Годинка та Г. Стрипський [7, с. 3–4].

Як феномен суспільно-політичного життя неорусинство стало зручним інструментом, що використовується геополітичними гравцями в реалізації своїх інтересів на українському напрямі. Упродовж столітнього існування діячі політичного русинства декілька разів змінювали своїх покровителів без жодних докорів сумління щодо ідеологічних переконань останніх, їхньої державної належності чи можливих наслідків для населення регіону від подібної співпраці. Головне, щоб справа жила, число adeptів, а, значить, і електоральний рейтинг та фінансові надходження, зростали, а геополітичні стратегії реалізовувались.

У період СРСР державна політика в національному питанні була спрямована на консолідацію, формування єдиної наднаціональної радянської спільності, через що в СРСР русини розглядалися як етнографічна група українців. Була вибудована національна ієрархія, де чільне місце відводилось представникам трьох слов'янських народів — росіянам, українцям, білорусам (до речі, перелічені республіки — засновники ООН).

Утім, існують дані, що засвідчать про приховану розробку центральними партійними та державними органами в середині 50-х років ХХ ст. важелів впливу на український етнос, одним з яких є проект русинства. Це період, коли українці не лише Галичини, Буковини, Закарпаття, а й Пряшівщини, Холмщини, Надсяння встигли виявити себе як сила, здатна на збройний опір советському тоталітаризму. Повоєнні сталінські репресії відчутно послабили українство на Галичині, а операція «Вісла» знищила його в південно-східній Польщі. І лише близько 350 тис. українців у Східній Словаччині, які були тісно пов'язані з українцями Закарпаття, залишилися поза системними репресіями советського тоталітаризму, що, очевидно, дуже турбувало московських ідеологів.

Тому для боротьби з українським буржуазним націоналізмом було використано далекоглядну стратегію — дезінтеграції українського етнічного

простору через можливості академічної науки. Таємний протокол наради представників Інституту етнографії ім. М. Миклуха-Макляя АН СРСР з працівниками Інституту етнографії і фольклору Чехословацької академії свідчить про спроби нав'язати чеським та словацьким ученим думку, що східні регіони їхньої країни заселяють не українці, а русини [2].

Робота зі створення так званого четвертого східнослов'янського народу – русинів розпочалася на **Закарпатті** в часи розпаду Радянського Союзу, активізації етнополітичних процесів на його теренах та утворення незалежних держав. Як пише відомий науковець М. Тиводар, ще наприкінці 1989 року, коли в Ужгороді було створено організацію Народного Руху України, прийшов лист від ЦК КПРС з вимогою протиставити Рухові якесь інше суспільне об'єднання [8].

Новітнє політичне русинство організаційно оформилося у 1990 році, саме тоді, коли виник Рух та інші демократичні організації, що розпочали боротьбу за незалежну Українську державу [7, с. 5]. Тобто зацікавленими силами фактично було реанімовано заздалегідь підготовлений етнополітичний проект для реалізації геополітичного впливу на етнічному ґрунті вже щодо самостійної України.

Для цього в тодішньому Інституті слов'янознавства і балканістики АН СРСР у Москві (нині – Інститут славянознавства РАН) як окремий народ «відкрили» русинів. Саме звідти до Ужгорода було скеровано кадри, завданням яких стало роздмухати новоявлений етнос як серед обласних керівників КПУ, так і місцевого населення.

Навколо ідеї русинства тоді ж сформувалася група активістів – за фахом лікарів, компартійних функціонерів, письменників, інженерів, які в місцевій пресі, зокрема й у компартійних офіційних виданнях, вперто почали нав'язувати думку, що автохтонним населенням Закарпатської області, як і суміжних регіонів Словаччини, Польщі, є не українці, а русини, бо, мовляв, саме русинами, руснаками або руськими називали себе закарпатці в дорадянські часи.

«Общество подкарпатських русинів» – провідна неорусинська структура, створена 20 лютого 1990 року, – спочатку маскувалося як «обласне культурно-освітнє товариство». Та відразу ж після реєстрації воно зайнялося політикою, його правління вже 20 вересня цього ж року висту-

пило із декларацією «про повернення Закарпатській області статусу автономної республіки». Влітку 1993 року лідери «Общество подкарпатських русинів» підпільно створили й проголосили свій уряд – «Временное правительство Подкарпатской Руси», до якого, крім громадян України, увійшли також громадяни Словаччини та Угорщини [7, с. 5–6].

На першому етапі своєї діяльності «Общество подкарпатських русинів» схилялося до Чехо-Словаччини, виношувало задум про повернення історії на рівень 1938 року. Голова Республіканської партії Чехо-Словаччини доктор М. Сладек, перебуваючи на Закарпатті у березні 1992 року, заявив: «Це не Україна, а частина Чехо-Словацької Республіки». Після розпаду Чехо-Словаччини ця орієнтація відійшла на другий план [7, с. 8].

Насправді ж за чеською, словацькою та угорською ширмами ховаються справжні й більш потужні сили, зацікавлені не стільки у відновленні Підкарпатської Русі та створенні нового, четвертого східнослов'янського народу, скільки у розвалі всієї України й у перекроюванні політичної карти Європи. Відповідно до одного з пунктів матеріалів секретної наради радянських і німецьких експертів, проведеної у вересні 1990 року в Женеві, «СРСР не буде забороняти відірванню Закарпатської України на випадок дестабілюючої діяльності українських націоналістів та її включенню до Угорської республіки» [7, с. 9–10].

Тобто, як і за часів Австро-Угорської імперії та СРСР, у сучасну епоху політичне русинство використовується як головна противага посиленню етнічної української свідомості мешканців Закарпаття, спрямована на її викривлення, спотворення та заміщення насаджуваними зразками.

Секрет об'єднувальної сили неорусинства криється в тому, що ця концепція доводить не просто інакшість, **а винятковість Закарпаття порівняно** з іншими регіонами України. Політичне русинство проголошує, що слов'янське населення Закарпаття є відокремленим етносом, не є частиною українського етносу і має право на національне самовизначення. Факторами, що сприяють формулюванню такого постулату, є: сильне відчуття відчуження та неприязні до українців зі Східної Галичини; прагнення закарпатських еліт (які зазвичай не ідентифікують

себе з русинами) отримати в межах України автономію Закарпаття і поява бажання серед частини українців Закарпаття сприймати себе як русинів.

І якщо міф про винятковість «Новоросії» базувався головним чином на ідеї економічної самодостатності Донбасу («Донбасс кормит Україну»), то в Закарпатській області з її досить скромним промисловим та аграрним потенціалом ставку було зроблено на гуманітарну сферу: відкриття нового слов'янського народу русини, прабатьківщиною якого є нібито саме Закарпаття і який зазнає на своїх землях нещадної українізації.

Проте, щоб розпочати русинський націєтворчий процес, його ідеологи мусили виконати надзавдання: оголосити хибними усталені наукові уявлення про належність автохтонного населення історичного Закарпаття до українського етносу (йдеться про сучасну Закарпатську область разом із суміжними територіями Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії). Оскільки виконати це завдання з допомогою наукових методів було неможливо, то вибір зробили на користь технологічної стратегії, що цілком ігнорує наукові знання, а натомість спирається на дуже широкий інвентар технологічних прийомів, ретельно дібраних та систематизованих з метою досягнення наперед визначеної мети (висновків).

Підготовчою ланкою в технологічному ланцюзі витворення окремишнього русинського етносу стало безпідставне трактування болісного процесу советизації історичного Закарпаття як українізації. Ідеологи неорусинства стверджують, що після приєднання колишньої Підкарпатської Русі до УРСР розпочався безжалісний процес українізації місцевої автохтонної людності. На підтвердження тези про насильницьку українізацію мешканців Закарпатської області УРСР вони наводять такі факти. По-перше, всі мешканці Закарпаття, які за часів Чехо-Словаччини та гортистської Угорщини вважалися русинами, з волі керівництва УРСР були записані як українці. По-друге, на території Закарпатської області було заборонено місцеву літературно-мовну традицію, місце якої посіла українська літературна мова. По-третє, під заборону потрапили найважливіші набутки власної духовної культури закарпатців: греко-католицька церква була оголошена поза законом, творчість більшості місцевих письменників, істориків, мовознавців або забороняти, або

замовчувати. Значна частина представників місцевого духовенства, вчительства, творчої інтелігенції була репресована, масового характеру набула практика насильницької депортації закарпатської молоді на примусові роботи на шахтах Донбасу [3].

Справді, всі перелічені факти мали місце, однак немає найменших підстав вважати їх українізацією автохтонного населення Закарпаття, адже таким був стандартний набір заходів із советизації регіонів, що приєднувалися до СРСР. Політику советизації Західної України, як і Латвії, Литви, Естонії, розробляли, як добре відомо, не в Києві, а в Москві та втілювали її в життя під пильним оком центральних партійних органів.

Закарпатський «русинський» сепаратизм базується на двох засадах: по-перше, на спробі довести мовно-культурну та історичну окремішність «підкарпатських русинів» від українців; по-друге, на географічному розташуванні (саме район, довкола якого мало початися будівництво «Підкарпатської Русі», є географічним центром Європи). Брак потужної сировинної бази та великої промисловості, на думку лідерів русинських сепаратистів, повинен був компенсуватися туристичною галуззю та ймовірним зацікавленням регіоном з боку іноземних держав (Закарпаття ще напередодні Другої світової війни розглядалося як ідеальне місце для розміщення військових баз).

Кому вигідний русинський рух? Для державних органів Словаччини, Польщі, Угорщини та Румунії це вигідний інструмент *divide et impera*: значно зручніше мати справу з нечисленною бездержавною меншиною «нізвідки» (послугувуючись лексикою П.Р. Магочія [6]), ніж із часткою сусіднього 42-мільйонного народу. До того ж активісти русинської меншини в центральноевропейських країнах мають можливість непоганого підзаробітку на європейських грантах із підтримки міноритарних спільнот. Окрім закордонних агентів впливу, зацікавлених у поділі українського етнічного простору (їх присутність неодноразово доведена), русинська спільнота вигідна й закарпатській верхівці: та добре навчилася використовувати її як розмінну монету в торгах з Києвом. Мовляв, дивіться: ось зародок нестабільності. Ви нас не чіпаєте – і вони сидять тихо, а якщо наважитесь посягнути на русинську специфіку, то Закарпаття вже має готовий «русинський» переклад відомого гасла «Услышать Донбасс!» – «Учуйте русинов!» [3].

Ключову роль у системі творення неорусинського міфу відіграє мовна проблематика. Особливий статус мовного аспекту русинського міфу зумовлений не лише тим, що саме мова традиційно розглядається як основний етноідентифікуючий елемент, а й тим, що південно-західне наріччя, зокрема й «русинський мовний ареал», досить ретельно досліджене, причому ніхто з визнаних учених — чи то українських (М. Лучкай, В. Гнатюк, Й. Дзендзелівський та ін.), чи неукраїнських (О. Брех, Л. Деже, З. Штібер та ін.) — ніколи не піддавав найменшим сумнівам належність «русинського мовного ареалу» до україномовного простору. Тому, як стверджує Л. Белей, перед ідеологами неорусинства постало надскладне завдання: на тлі усталеної мовознавчої традиції, яка заперечує існування окремішньої «русинської мови», показати, що «русинська мова» таки існує. Із цією метою вони намагаються маніпулятивно довести відрубність граматики, фонетики та лексики найзахідніших українських говорів або ж місцевої літературно-мовної традиції. Оскільки таке завдання не має нічого спільного з лінгвістикою та не лежить у науковій площині, то для його вирішення ідеологи неорусинства послідовно використовують технологічні прийоми, що лише імітують наукові методи [3].

Показовим прикладом маніпулятивних паралінгвістичних технологій є русинське словникарство. Протягом минулої чверті століття побачили світ близько 30 русинських словників різних типів. Навіть під час поверхового перегляду цих видань впадає в око їхній солідний реєстр, що нерідко налічує 40–70 тис. слів, і це при тому, що уклали їх не групи професійних лексикографів, а аматори. Проте після ближчого ознайомлення з русинськими словниками стає зрозуміло, що це українські або українсько-українські словники, у яких лише частково представлена місцева діалектна лексика, а також окремі *релікти язичія* та власні новотвори укладачів. До речі, 90 % загальноукраїнської лексики в русинських словниках — це своєрідний стандарт русинської лексикографії: приблизно саме такий відсоток загальноукраїнської лексики фіксують в інших русинських словниках, бо лише завдяки українській лексиці можна укласти русинський словник на 50–60 тис. слів.

Коли зважити на технологічну сутність як видань, так і діяльності майже двох десятків русинських громадсько-політичних організацій, 27 русинських недільних шкіл, змісту русинських

телепрограм на Закарпатському обласному телебаченні, є очевидним, що всі зусилля неорусинських активістів спрямовані не на збереження та примноження культури місцевої людності Закарпатської області, а на витворення ілюзії, що за Карпатами українців ніколи не було, бо земля там споконвічно русинська [3].

Як вважає О. Баган, за всіма вимірами з погляду націології — расового походження, географічних умов, мовних особливостей, історичних традицій, духовних і культурних основ, етнопсихологічних та етнографічних особливостей — закарпатці є лише гілкою українського народу, що науково довели наші вчені В. Гнатюк, Р. Заклинський та ін. Власне, в основі більшості мешканців Закарпаття (крім гуцульських Рахівщини й Тячівщини) лежить бойківський субетнос, який має дуже давнє коріння з доісторичних часів. Бойки є, мабуть, нащадками фракійського народу карпів, які були асимільовані слов'янами. Остаточно бойківська субетнічна «матриця» сформувалася у VII–X ст., коли на теренах Прикарпаття і Закарпаття існувала слов'янська протодержава «Велика Хорватія», що була ослаблена спочатку ударами азійських кочівників аварів (VII ст.), потім Великою Моравією (VIII–IX ст.), мадярами (IX ст.), печенігами і варязькою Київською Руссю (X ст.) [1].

А самі назви «Русь», «русини» прийшла сюди з Київської Русі. Вперше цей термін на Закарпатті вжито 1031 року. З того часу тут поширюється політонім «Русь», «русська мова», «русська віра». А на Галичині — лише на початку XX ст. почали вживати термін «українець», а до цього тут теж називали себе русинами.

Очевидно, що політизація русинства не несе суттєвої загрози українській національній ідентичності, позаяк, як свідчить щорічний моніторинг Інституту соціології НАН України, до 60% опитаних перш за все, вважають себе громадянами України [9]. Ця тенденція спостерігається як у регіонах, так і в українському суспільстві загалом. Проте ще й сьогодні близько 4% опитаних респондентів відносять себе ще до громадян СРСР, а 22,9% — ідентифікують себе з місцем проживання — містом чи районом (малою батьківщиною). До громадян світу відносять себе 4,2% опитаних, а ще 1,3% — до громадян Європи. І якщо на Закарпатті за результатами перепису населення всього 10 тис. жителів називалися русинами (і то при тому, що за це платили гроші, агітація відбувалася прямо в церквах, на служ-

бах, особливо на Хустщині), сучасний русинський сепаратизм не є критичним викликом цілісності України. Свідчить про це і той факт, що на початку 2014 року під час найбільшої загрози, спричиненої активними діями Росії, спрямованими на підриг територіальної цілісності України, на Закарпатті до активізації сепаратистських тенденцій не дійшло.

Проте найбільш складною проблемою для багатьох громадян України є їхня самоідентифікація з українською нацією, яка ще й зараз перебуває в процесі свого становлення, бо цей процес амбівалентний: націю можна вважати сформованою тільки тоді, коли більшість громадян країни визнають її своєю, а з іншого боку, сформувати своє ставлення до нації людина може тільки тоді, коли нація існує та забезпечує людині відповідний політичний, економічний, соціокультурний та психологічний комфорт. Як висновок можна стверджувати, що в Україні за роки незалежності «радянська людина» як поняття, що консолідує все суспільство, втратило своє значення і досі не трансформувалося у самовизначення «українець».

Висновки

■ Українська ідентичність й досі є незавершеним проектом. Особливості сучасного етапу формування національної ідентичності в Україні визначаються, з одного боку, потребою реалізації ідеї нації на основі цінностей українства, з іншого – необхідністю реалізації соціально-економічних інтересів громадян безвідносно до їх станової, етнічної, релігійної та політичної визначеності, що несе в собі внутрішній потенціал конфліктності та деконсолідації суспільства.

■ Тому актуальним залишається питання пошуку оптимальної та прийнятної для більшості українців моделі національної ідентичності, яка б органічно поєднувала у собі як політичні (громадянські), так і соціокультурні складові, враховувала соціокультурну та мовну специфіку регіонів. З огляду на це, національна приналежність громадян України має бути сформована насамперед на засадах спільного громадянства, утвердження громадянських свобод, побудови консолідованої демократії, створення умов для повноцінного та гармонійного розвитку культур усіх етносів України.

■ Формування національної ідентичності – довготривалий процес, який і у «старих» націй займав не одне століття. В Україні ця

проблема, крім загального змісту, має і свої особливості, зумовлені передусім тривалим періодом бездержавності, перебуванням територій сучасної України під контролем різних імперій і державних утворень, тривалою мовно-культурною асиміляцією українського населення.

■ Враховуючи потужний потенціал впливу (як політико-економічний, так і суто військовий), найбільшим потенційним ризиком для національної безпеки є можливість масштабної підтримки сепаратистських проявів в Україні з боку Російської Федерації. У своїй книзі «Основи геополітики» відомий українофоб О. Дугін пропонує розділити Україну на три-чотири частини, В. Жириновський – переважну частину України приєднати до Росії, а Галичину або віддати Польщі, або перетворити на буферну зону між Росією та Європою – під виразним російським контролем. Обговорюється й осетино-абхазський сценарій розколу України. І такі ідеї в Росії не поодинокі.

■ Відкритим залишається питання, чи спроможна Росія, спонсоруючи та підтримуючи «русинський сепаратизм», в майбутньому вибудувати достатній дестабілізуючий потенціал? Наразі діяльність проросійських (панславістичних) активістів серед закарпатських русинів є слабкою. Не можна, однак, виключити того, що в разі потреби вона буде активізовуватися за підтримки Москви. Її ефективність залежатиме від рівня фінансової підтримки та організації діючих на місці середовищ, які висувають політичні вимоги. Такий сценарій можливий лише у випадку серйозної кризи центральної влади і цілковитої дезорганізації органів адміністративної влади, а також висловлення місцевих еліт за відокремлення. Однак вирішальну роль, що ускладнює реалізацію проросійського сценарію, відіграють: віддалення від кордонів Росії, мультиетнічність Закарпаття та вигідні для місцевого населення економічні контакти з країнами ЄС, з якими межує область.

■ Теперішні зусилля неорусинського активу сфокусовані на підготовці до проведення Всеукраїнського перепису населення, що, за його розрахунками, має продемонструвати *Ūrbi et órbi* численність русинської громади Закарпаття. Зважаючи на буденність практики підкупу виборців на Закарпатті, можна легко прогнозувати, що суттєве збільшення кількості закарпатців, які запишуться русинами (у 2001 році таких було близько 10 тис. осіб), не становитиме відчутних труднощів, тобто коштуватиме зацікавленим силам не надто дорого.

Список використаних джерел

1. *Баган О.* Загрози сепаратизму: закарпатський варіант [Електронний ресурс] // Науково-ідеологічний центр імені Дмитра Донцова. – Режим доступу : <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=84> (дата звернення: 13.01.2017).
2. *Белей Л.* Неорусинський проект [Електронний ресурс] // Тиждень. 2009. – 04 грудня. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Publication/3516> (дата перегляду: 13.01.2017).
3. *Белей Л.* «Учуйте русинов!», або Сепаратизм по-закарпатськи. Як і для чого формувалося сучасне неорусинство [Електронний ресурс] // Тиждень. – 2015. – 17 грудня. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/History/153578> (дата перегляду: 13.01.2017).
4. *Жоховські П., Іванські Т.* Закарпаття: разом, але збоку [Електронний ресурс] // Free Voice Information Analysis Center. – 2015. – 1 листопада. – Режим доступу : <http://iac.org.ua/zakarpattya-razom-ale-zboku/> (дата перегляду: 14.01.2017).
5. *Закарпаття* в етнополітичному вимірі. – К. : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 628 с.
6. *Магочій П.-Р.* Народ нізвідки: Ілюстрована історія карпаторусинів / пер. з англ. С. Біленького, Н. Кушко ; сюжетні комент. до іл. В. Падяка. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2006. – 120 с.
7. *Мишанич О.* Політичне русинство – українська проблема: доп. на III конгресі Міжнар. асоц. українців (Харків, 26–30 серп. 1996 р.). – К. : АТ «ОБЕРЕГИ», 1996. – 32 с.
8. *Тиводар М.* Не буде грошей – не буде русинського руху [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2016. – 24 квітня. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2005534-mihajlo-tivodar-doktor-istoricnih-nauk-etnolog.html> (дата звернення: 13.01.2017).
9. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін : зб. наук. праць / Інститут соціології НАН України.* – Вип. 2 (16). – К., 2015. – С. 555.

References

1. Bahan, O. Zahrozy separatyizmu: zakarpatskyi varoiant [Threats of separatism: Transcarpathian option]. Naukovo-ideologichnyi tsentr imeni Dmytra Dontsova [Dmytro Dontsov Scientific ideological center]. Retrieved from: <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=84> [in Ukrainian].
2. Beley, L. (2009). Neorusynskiyi proekt [Neo-Rusyn project]. *Tyzhden – Week*, Desember, 4. Retrieved from <http://tyzhden.ua/Publication/3516> [in Ukrainian].
3. Beley, L. (2015). «Uchuite rusynov!», abo Separatyizm po-zakarpatsky. Yak I dlia choho formuvalos suchasne rusynstvo [«To hear Rusyns!», or Separatism in Transcarpathian. As for what was formed modern neo-Rusynism]. *Tyzhden – Week*, December, 17. Retrieved from <http://tyzhden.ua/History/153578> [in Ukrainian].
4. Zhokhovski, P. & Ivanski, T. (2015). Zakarpattia: razom, ale zboku [Transcarpathia: together, but side]. *Free Voice Information Analysis Center*, November, 1. Retrieved from <http://iac.org.ua/zakarpattya-razom-ale-zboku> [in Ukrainian].
5. Zakarpattia v etno-politychnomu vymiri [Transcarpathian in ethno-political dimension]. (2008). Kyiv : Institute of political and ethnic studies of I. F. Kuras, National Academy of sciences of Ukraine [in Ukrainian].
6. Mahochii, P.-R. (2006). Narod nizvidky: ilustrivana istoriia karpato-rusyniv [The people from nowhere: Illustrated History of Carpatho]. Uzhgorod: V. Padiaka [in Ukrainian].
7. Myshanych, O. (1996). Politychne rusynstvo – ukrainska problema [Political Rusynism - Ukrainian problem]. Kyiv: «Oberehy» [in Ukrainian].
8. Tyvodar, M. (2016). Ne bude hroshei – ne bude rusynskoho ruhu [Money won't to be - won't the Rusyns]. *Ukrinform*, April, 24. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2005534-mihajlo-tivodar-doktor-istoricnih-nauk-etnolog.html> [in Ukrainian].
9. Instytut sotsiologii NAN Ukrainy. (2016). Ukrainske suspilstvo: monitoring sotsialnykh zmin [Ukrainian society: monitoring social change], 2 (15). Kyiv [in Ukrainian].